
**Дослідження
Фрагменти**

Юрій ГОШКО

**ПОКАРАННЯ
ЗА ОКРЕМІ ПОРУШЕННЯ
ГРОМАДСЬКОГО СПІВЖИТТЯ**
**Jurij HOSNKO. Penalty for Separate Viola-
tion of Public Coexistence.**

Пропоновані статті “Покарання за окремі порушення громадського співжиття” та “Покарання за аморальну поведінку” є складовими підготовленої до друку монографії “Звичаєве право населення Українських Карпат XIV-XIX ст.” Щоб читач міг збагнути основи українського звичаєвого права, доцільно стисло з’ясувати правові відносини в Галицькій Русі після її загарбання феодальною Польщею.

У самій Польщі протягом цілих століть не було єдиного законодавства, тільки в XV ст. воно почало інтенсивно розвиватися, укладаються закони, які називають статутами. Отже, Польща знаходилася на багато нижчому рівні розвитку законодавчої системи.

Тому тези дослідників, які керувалися фактом скасування в 1435 р. руського права і твердили, що воно перестало діяти і його замінило польське право безпідставні. І.Шараневич писав: “Щодо поселень на польському праві, то через відсутність документальних даних ми можемо навести тільки аналогії”¹. Польський дослідник Ст.Соханевич пише: “І хоча можливо початково створювалися поселення на польському праві як щось окреме, але в дійсності його не вдалося тут впровадити в чистій формі”².

Королівська комісія, яка в 1494-1497 рр. перевіряла королівські мастки в Перемиській землі, начебто добре обізнана з королівськими законами, відмітила, що тут було 6 сіл з руським, 5 – з волоським та 3 з магдебурзьким правом³.

І це є свідченням того, що нові поселення засновувались або переводились з руського на так зване волоське та німецьке право. До того ж, ця територія прикордонна з Польщею, а села на польському праві тут були відсутні.

¹Szaraniewicz J. Rys wewnątrznych stosunków Galicji wschodniej w drugiej połowie XV wieku.– Lwów, 1816.– S. 74.

²Sochaniewicz St. Wójtostwa i sołtystwa pod względem prawnym w ziemi Lwowskiej.– Lwów, 1921.– S. 40.

³Грушевський М. Описи Перемиського староства 1494-1497 рр.– ЗНТШ.– Т. XIX.– Львів, 1897.– С. 1-24.

Коли мова йде про заснування сіл на магдебурзькому праві, то необхідно нагадати, що перші закони цього права появились у Галицькій Русі в 1500-х рр. Вони мали 51 параграф, більшість яких регламентувала роботу суду⁴. Повний виклад магдебурзького права був написаний Б.Гроїцьким тільки на початку XVII ст., в якому сам автор рекомендує: “...Звичай теж є правом. Ті обичаї мають бути в Польщі обережні”⁵.

Однак найбільш нез’ясоване, не модифіковане є волоське право, яке по-різному коментують науковці.

Як твердять дослідники, народне звичаєве право може мати деякі спільні риси із звичаєвим правом іншого народу, але тільки тоді, коли обидва народи перебувають на одному рівні суспільно-економічного розвитку. Волохи, як добре відомо, займались пастушим господарством і вели кочовий спосіб життя, тоді як українці були традиційними хліборобами. Вже з цієї причини норми їх звичаєвого права не могли бути однаковими.

Як твердить польський дослідник З.Цібиховський, “звичаєве право як закон може діяти лише тоді, коли підлегли йому люди його знають і визнають. Право, якого люди не знають або не визнають, не виконує свого обов’язку, тому воно не має ніякого значення, або, як говорять люди, воно не існує”⁶.

Документальні матеріали зборових (копних) судів сіл, які були на так званому волоському праві, підтверджують, що суди, які діяли в Галицькій Русі впродовж всього середньовіччя, керувались законами “Руської Правди” та українським звичаєвим правом. Аналогічно судили і на Правобережній Україні.

Українське звичаєве право зберігалось населенням також у XIX ст. Так, радник Львівського трибуналу І.Ротман в 1809 р. звернувся з таким листом до австрійського уряду: “Великий вплив на людей мають старі освячені правові звичаї, населення від них не може скоро відмовитись, а вимагає, не шкодуючи коштів на це, і просить їх зберегти”⁷.

Сільська та міська громади в період середньовіччя не тільки несли відповідальність за вчинені окремими членами громади злочини, а й за окремі порушення етичних, моральних норм співжиття та поведінки її членів. Все робилось для того, щоби забезпечити спокій і порядок у суспільстві. З цією метою необхідно було зберігати і підтримувати суворі звичаєві норми, початки яких знаходимо в “Руській Правді”, використовувати всі наявні засоби для збереження загальнолюдських відносин у суспільстві.

⁴Kalina A. Artykuły prawa magdeburskiego z rękopisu w 1500 r.– Kraków, 1888.

⁵Groicki B. Artykuły prawa magdeburskiego.– Kraków, 1616.– S. 84-85.

⁶Cibichowski Z. O pojęciu i źródłach prawa. Księga pamiątkowa ku czci B.Owzechowicza.– Lwów, 1916.– Т. I.– S. 192.

⁷Till E. Introwisyse polskie księga pamiątkowa ku szczy B.Orzechowicza.– Lwów, 1916.– Т. II.– S. 516.

В існуючих тоді законодавчих актах норми покарання за порушення громадського співжиття були майже відсутні, тому при розгляді на судах таких вчинків як зборові, вїтівські, так і міські суди при винесенні покарання керувались звичаєвими правами. Усі вони виходили з того, що життя розвивалось, ускладнювалось, змінювалось, йшло шляхом більш неписаних законів, шляхом звичаю. Звичай не пристосовували до писаних законів і до змін у житті – вони створювали своєрідні норми для життєвих відносин⁸.

Однією з важливих особливостей діяльності громади в цей період було те, що кожен її член, побачивши чи почувши про якийсь порушення моральних норм чи громадського співжиття сусідом, зобов'язаний був негайно повідомити громаду, яка, в свою чергу, була зобов'язана покарати винного.

Обов'язок доносу про всі події існував не тільки в королівських, а й у вїтівських селах. "Примус доносу – це типове явище сільських відносин у XVII – XVIII ст., у час найбільшого економічного та юридичного гноблення селянства. Як інституція сільського права в середньовічній атмосфері панщиняно-підневільних сіл він пройшов певні зміни – кари накладали на тих, хто не доніс на тих чи інших злочинців"⁹.

Звичайно, цей обов'язок селян доносити поміщикам переслідував цілком інші цілі – попередження виступів невдоволених селян проти феодалів, але що стосується громад, які не були у феодалній залежності, то такі доноси сприяли припиненню різних міжсусідських непорозумінь і збереженню нормальних відносин у громаді.

Пані Комарницька з села Багноватого подала скаргу на Калину – жінку Микули, що вона викинула з саджавки її коноплі, ображаючи її при цьому непристойними словами. У рішенні суду відзначено: коноплі викинула правильно, а за об'язку І гривня кари¹⁰.

Однак як зборові, так і вїтівські суди карали набагато суворіше, коли такі антиморальні вчинки відбувались при людях, тобто набирали широкого розмаху, порушували загальноприйняті норми поведінки. Йосиф Калайба неодноразово здійснював різні хуліганські вчинки. Зборовий суд заборонив йому ходити до корчми та роби-

ти в селі різні авантури, при невиконанні цього рішення він мав бути посаджений до тюрми¹¹.

П.Янковський подав у суд скаргу на А.Друневича та його жінку Варвару такого змісту: у святковий день він з жінкою Друневича Варварою та з жовніром пішли в корчму і разом пили горілку. А коли необхідно було платити, Варвара заявила: "Я маю гроші, але не заплачу, а даю в заставу свої ключі". Вночі Варвара з своєю матір'ю прийшли під хату Друневича, почали бити у віконниці, вибили дві шиби. При цьому кричала: "Я принесла тобі гроші, а ти поверни ключі". Суд вирішив: за те, що прийшли вночі до чужої хати, є винними і за кару мають сидіти три дні в арешті, заплатити на ратушу 2 гривні і потерпілому 2¹².

Самбірський вїтівський суд в 1685 р. розглядав справу Йосифа Підгоського, "який, будучи мужчиною, розпочав сварку з жінкою Яворського, за що був посаджений на 24 години до тюрми, сплатив грошову кару та перепросив жінку". Одночасно суд відзначив, що причиною колотнеч була жінка Яворського, яка не зважаючи на заборону Підгорського брала воду з його криниці. Ображала його дружину і це було основною причиною колотнеч між чоловіками. І рішенням суду вони були покарані.

У селі Чуква посварились жінки Івана Синовки та Матвія Кичила за те, що корови однієї зайшли в город, і одна господиня називала другу непристойними словами. Після тієї сварки Кичило ввійшов до хати Синовки і вдарив його жінку. Суд вирішив, що жінки повинні перепроситись, одна з них – відшкодувати збитки, заподіяні її коровами і постановив обидвох жінок покарати на 12 гривень, а Матвія Кичила, який наважиться йти в чужу хату, – на пів гривні, і коли не перепросяться та не перестануть сваритись, то обидві сім'ї будуть покарані по 5 гривень¹³.

З наведених справ видно, що суди карали не тільки тих, хто розпочинав колотнечі, а й тих, хто були причиною цих непорозумінь і тих, які замість їх помирити, підтримували одну зі сторін.

У Старій Солі жінки сусідів А.Ватви та Г.Бесараба посварились за те, що гуси та качки роблять шкоду в городі. Одна другу обзивали непристойними словами. Суд виніс рішення: за ці дії їх необхідно обидвох добре покарати, але зваживши, що як в одній, так і в другій є малі діти, то як повернуться до хати, щоб їх чоловіки

⁸Праці комісії для вивчення історії західноруського краю. – Київ, 1923. – Вип. I. – С. 6.

⁹Baranowski B. Sprawy obyczajowe w sądownictwie wiejskim w Polsce wieku XVII-XVIII. – Łódź, 1955. – S. 56.

¹⁰НБ ЛДУ. – Від. рукоп. – N 514/III. – Арк. 49.

¹¹Там само. – N 512/III. – Арк. 33.

¹²Там само. – N 547/III. – Арк. 280.

¹³Там само. – Ф. 142. – Оп. 1. – Од. зб. 4. – Арк. 72-73.

вибили. Чоловіки мають заплатити по 5 гривень кари, а жінки перепроситись¹⁴.

У 1783 р. Дрогобицький суд розглядав справу жінок цехмайстрів Цілінського та Дашка, які посварились, а жінка Дашка обзивала жінку Цілінського образливими словами. Суд засудив жінку Дашка на 24 години тюремного ув'язнення, після чого мала перепросити жінку Цілінського¹⁵.

У 1784 р. вийтівський суд в селі Черешнево судив А.Балабана, який образив жінку Якова Бочара. За те, що прозивав її безстидницею – 5 палок, за прозивання шлюхою – 5 палок, а за те, що він ображав її протягом цілого дня – ще 5 ударів палкою. А як буде продовжувати, то отримує 30 палок¹⁶.

У давньоруському народному звичаєвому праві глибоко закорінилося почуття справедливості і, коли на суді неможливо було встановити права однієї сторони, коли достатні докази були відсутні, то робилось все, щоб помирити обидві сторони.

Перед вийтівським судом села Чукви стали Г.Бидячук, Н.Толочко, П.Петров'ят, Л.Климко, які раніше між собою ворогували і тут перед урядом заявили, що в подальшому будуть жити дружно та в спокої і прийняли на себе такі зобов'язання: коли б кому з них щось погане трапилось, то всі за це відповідають своїм життям¹⁷.

Один шляхтич ображав другого та звинувачував його у крадіжці речей. На суд були викликані свідки, які склали присягу, але нічого не довели. Дрогобицький магістратський суд вирішив: з тих даних, що є в суді, нічого не можна встановити. А що стосується постійних колотнеч та сварок обох, то посадити їх до тюрми і, щоб сиділи вони там до того часу, поки обидва не перепросяться і не заплатять по 5 гривень кари. Надалі під страхом кари у 30 гривень мають жити дружно. Їм не допоможуть ні шляхетські титули, ні служба у війську та інші привілеї. І надалі нехай ними не захищаються¹⁸.

Як зборові, так і магістратські суди давали можливість сторонам помиритись ще перед судом та оформити це письмово.

Іван Витвицький та Григорій Шумлянський – сусіди, жителі міста Жидачева, були в недруж-

ніх стосунках і як один, так і другий не хотіли йти в суд. Через це кожен обрав собі довірену особу. У документах цим довіреним було сказано: від нашого імені даємо їм необмежені права до розсудження справи і за все це їм ми будемо вдячні¹⁹.

Шляхтич Василь Драгомирський з м. Галича посварився зі своєю братовою Аполіною. Для того, щоби помиритись, він викликав свідків та писаря і склав таку заяву: “Я, В.Драгомирський, вибачився перед своїм братом Петром, перепросив і повернув шляхетську честь Аполіні і готовий оплатити судові витрати”. Очевидно, що жінка брата подала на шуряка в суд, а ця угода була основою для припинення справи²⁰.

Ще одне таке примирення в селі Розтоки, 1801 р.: “Я, нижче підписаний, даю зобов'язання Юрію Вишковому та Василькові, що від сьогоднішнього дня не буде між нами колотнечі та сварок, а коли б таке між нами трапилось, то я, нижче підписаний, сам піддаюся тілесному покаранню і карі 4 гривні, які дам до церкви”. Це робилось у присутності сільських свідків під знаком Святого хреста²¹. Підпис – Семен Іваник та 7 свідків.

Угода між сусідами Ірицем Бидлячком, Нестором Полюгою, Пилипом Петров'ят, Стецьком Петров'ятю та Лукою Члимковичем була складена та підписана в селі Чукві в 1646 р. Були зазначені такі умови: жити дружно і спокійно, коли б кому щось сталося, всі за це відповідають, навіть, коли б хто перший розпочав²².

У зборовому суді розглядалась справа про примирення Івана Хабаковича, Петра Шифенчица та площанського князя Галівського. Як видно з матеріалів справи, жили вони між собою недружно, влаштували бійки та сварки. Суд прийняв таке рішення: коли б котрась із сторін порушила спокій чи то словом, зброєю або іншим способом, негайно має заплатити 10 гривень, з яких 5 отримує потерпілий, а 5 гривень належить зборовому суду²³.

Угода від 1840 р. між Грицем Скробатом та Василем Сивиком з села Одрехово в 1740 р. такого змісту: Гриць Скробат продав вола за 9,5 талярів і попросив Василя Сивика, щоб цей узяв ті гроші в купця (з цієї справи можна припуска-

¹⁴ЦДІА у Львові.– Ф. 856.– Оп. 1.– Од. зб. 101.– Арк. 28-29.

¹⁵Там само.– Ф. 29.– Оп. 1.– Од. зб. 23.– Арк. 2.

¹⁶Там само.– Ф. 48.– Оп. 1.– Од. зб. 4.– Арк. 5.

¹⁷НБ ЛДУ. Відд. рукоп.– N 517/III.– Арк. 833.

¹⁸ЦДІА у Львові.– Ф. 43.– Оп. 1.– Од. зб. 157.– Арк. 61-62.

¹⁹ЦДІА у Львові.– Ф. 8.– Оп. 1.– Од. зб. 2.– Арк. 326.

²⁰Там само.– Ф. 5.– Оп. 1.– Од. зб. 367.– Арк. 1189.

²¹Там само.– Ф. 3с/309.– Оп. 1.– Оп. зб. 2540.– Арк. 41.

²²Там само.– Ф. 142.– Оп. 1.– Од. зб. 2.– Арк. 85-86.

²³НБ ЛДУ. Відд. рукоп.– N 517/III.– Арк. 859.

ти, що купець жив у другому селі або місті і на час купівлі не мав грошей). Сивик взяв ті гроші і не віддав, мотивуючи тим, що він їх згубив. Гриць, порадившись з людьми, вирішив, що Сивик повинен присягнути в громадському суді, що він справді згубив ці гроші, і коли він присягне, то поверне половину загублених грошей, а як не присягне, то має віддати всі²⁴.

Таке ж примирення було здійснене в 1633 р. між князем Лукою Нанчільським та його синами, з одного боку, та з Михайлом Лавриком та його синами з другого боку. Обидві сторони під карою в 100 гривень домовились, що не будуть ображати одні других та не будуть розпочинати колотнечі²⁵.

З цих матеріалів видно, що громада зобов'язана була стежити за виконанням угод про примирення між сусідами, а у випадку невиконання справа передавалась у суд. І суди незалежно, яким правом керувались, карали винуватців. Але форми покарання були різні: як наводилось вище, шляхтичів карали ув'язненням до часу, поки сторони не помиряться, а селян карали биттям.

Невідомо, з яких причин виник конфлікт між землевласником Й.Зельонкою та крамарями. Обидві сторони вирішили справи не передавати в суд, а кожна сторона обере собі представника, який буде представляти його інтереси, а головне, що обидві сторони цієї комісії погодились обрати головою комісії Римаівського равина²⁶.

Угода про межі на городах в селі Чукві була підписана між Федором Шударом та Федором Вовком, в якій було записано: хто перший порушить цю угоду, платитиме кари 8 гривень і оплатить судові кошти²⁷.

Одним з найбільш поширених способів з'ясування істини, коли не було матеріальних доказів і свідків, як в обвинуваченого, так і в підозрюваного, навіть не в кримінальних, а в побутових справах, який використовували як зборові, так і магістратські суди, було рішення направляти на інквізицію.

Так, у 1664 р. в селі Вовче пан Василь Волчанський подав скаргу на Василя Манзеловича, що цей ображав його жінку і порубав дерева при його будинку. На зборовому суді Манзелович не признався до вини. Свідків як одна, так і дру-

га сторони не мали. Суд прийняв рішення: обох відправити на інквізицію²⁸.

Мартин Дідик був винен В.Богушовському за шкіру 16 зл. Богушовський за цими грішми посилає служницю. Однак Дідик грошей не повернув. Після того Богушовський сам прийшов до його хати, коли жінка колисала дитину. І намагався шукати чогось в колисці, а жінка не дозволяла і він її вдарив. На крик жінки прибіг сусід Кульчицький і заставив Богушовського вийти з хати.

Ця справа розглядалася Самбірським магістратським судом. На суді Богушовський заявив, що Дідик винен йому значно більше грошей, ніж 16 зл., а в колисці він шукав шкіру, яку він хотів забрати, а жінка не давала і він її вдарив. У той же час Дідик ствердив, що він винен йому набагато менше, частину грошей він йому повернув, а за решту – він у нього відпрацював. Суд констатував, що ця справа неясна, що Богушовський спеціально плутає цю справу і для уточнення її потрібно направити Богушовського на інквізицію²⁹. У цій справі матеріали відсутні; найбільш правдоподібно, що боячись інквізиції, Богушовський помирився з Дідиком.

Майже аналогічна справа розглядалась в тому ж Самбірському магістратському суді. В.Різник ралтово без дозволу ввірвався до хати шляхтянки Марини Новосільської. Суд прийняв таке рішення: "Згідно народного права Різник має бути покараний, але за певних обставин [невідомо яких] суд цим правом не скористається. Винний має при сусідах просити пробачення в Марини, а оскільки в тюрмі немає вільного місця, то він має три тижні сидіти на дзвіниці"³⁰.

М.Дубровський подав в суд на Ф.Бидловського за те, що цей зневажав його публічно перед його хатою, в присутності значної кількості людей. Це продовжувалося кілька днів. Самбірський магістратський суд засудив Бидловського на тиждень тюремного ув'язнення. Після чого з достойними людьми мав перепросити Дубровського, заплатити 30 гривень кари та судові кошти, а при повторенні буде покараний 50 гривнями³¹.

Дещо по-іншому і суворіше карали суди тих, хто розповсюджував неперевірені факти про окремих людей щодо порушення ними моральних устоїв.

²⁴ЦДІА у Львові.– Ф. 37.– Оп. 1.– Од. зб. 3.– Арк. 11.

²⁵ЦДІА у Львові.– Н 548/III.– Од. зб. 537.– Арк. 3.

²⁶ЦДІА у Львові.– Ф. 15.– Оп. 1.– Од. зб. 249.– Арк. 1454-1455.

²⁷Там само.– Ф. 142.– Оп. 1.– Од. зб. 8.– Арк. 33.

²⁸НБ ЛДУ. Відд. рукоп.– N 514/III.– Арк. 244.

²⁹ЦДІА у Львові.– Ф. 43.– Оп. 1.– Од. зб. 201.– Арк. 202.

³⁰ЦДІА у Львові.– Ф. 43.– Оп. 1.– Спр. 104.– Арк. 91.

³¹Там само.– Спр. 106.– Арк. 76-77.

Так, селянин Матишин з села Чуква розповсюджував плітки, що бачив у стайні Єву Качмарку зі Стасем і що він його вдарив палкою по ягодицях. Суд вирішив, що він має перепросити і заплатити кари 2 гривні³².

У місті Дрогобичі в ткацькому цеху працювала Я.Чайківська, яка завагітніла і заявила, що винен у цьому Матвій Гучанський, за що цех звільнив його з праці. Пізніше вона сама заявила, що наговорила на Гучанського, маючи звість на нього за його маму. Ця справа розглядалась на в'їтівському суді, який присудив покарати Чайківську двома сотнями палок за наклеп, а Гучанського виправдати³³.

Пан Василь Коцко з Дрогобича в 1783 р. подав у суд на служницю Мар'яну Сенькову, начебто вона вкрала в нього гроші, які зберігались у скрині. На суді вона пояснила, що служить з ранніх років і в нікого ніколи нічого не брала. Викликані свідки підтвердили її чесність. Суд виніс рішення: Коцко має перепросити служницю і, зважаючи на те, що в нього вона далі працювати не може, він повинен негайно заплатити їй за цілий рік (незважаючи на те, що вона не дослужила року)³⁴.

Іван Чехович подав у суд на Мартина Розкопка, що цей при людях говорив на нього нібито він зробив йому якусь кривду. Для підтвердження свого звинувачення запросив свідків зі Львова. Суд констатував: "Як були між ними якісь непорозуміння, то необхідно було, перш за все, між собою їх уточнити та вияснити, а не займатись брехнею. За це засуджено Розкопка до тюремного ув'язнення, після чого він мав заплатити 20 гривень кари та оплатити витрати, пов'язані з викликом свідків зі Львова"³⁵.

Іван Слюсар у 1703 р. подав скаргу в суд на людей, які пустили поговор, що його дочка не гідна носити вінка і Братської ікони. На суд викликано ряд людей, вияснилось, що це була брехня і основою було те, що коли дочка була в корчмі, танцювала з хлопцем і після того вони вийшли в сні і Петро Нарольський пустив плітку, що вони займались любовними справами. Згідно рішення суду всі, хто розпускав плітки, включаючи Нарольського, були покарані

2 гривнями³⁶. У 1720 р. в'їтівським судом села Чулки розглядалась судова справа Валецького, який, прийшовши до млина, де було багато людей, розпустив плітку, що дочка Павловича народила дитину. Батьки дівчини за наклеп подали в суд. На суд були викликані свідки, які підтвердили, що говорив Валецький. Суд виніс рішення: за наклеп посадити його на тиждень до тюрми, заплатити кару 5 гривень, до коцьола – 1 фунт воску, а всіх тих, хто розпускали плітки, – по 1 гривні кари і всім привселюдно перепросити дочку Павловича³⁷.

У даному випадку суд не лише покарав того, хто пустив плітку по селу, але й тих, які її поширювали, враховуючи, що вона була дівчиною, яку намагались скомпрометувати.

Це підтверджують аналогічні справи, які розглядав цей же суд у цей же період.

Павло Краснопільський звинувачував вдову Анну Червончиху, що вона має відносини з чоловіками. Анна подала скаргу в суд. На суді, не маючи свідків, ні та, ні друга сторони не могли довести своїх звинувачень та виправдатись. Тоді на суді Краснопільський при громадських людях, повернув Анні порядність. Обоє перепросились. Суд виніс рішення, в якому вказувалось, що коли одна зі сторін почне на другу наговорювати або обмовляти, то буде покарана 15 гривнями та 100 палок³⁸.

Це рішення суду дуже відрізняється від вищенаведеної справи, тому що це була вдова, а не дівчина, яка начебто народила дитину. А по-друге, як видно із справи, і вдова пускала теж якийсь погосл відносно Краснопільського, тому в рішенні суду написано: "обоє спільно перепросились".

У селі Чулки Яків Рач обізвав Богдана Ваця злодієм. Суд вирішив: при людях публічно перепросити і заплатити кари 5 гривень³⁹.

Мар'ян Ракловський – цирулик з м. Самбора подав у суд на грецького купця Т.Марчаюса, що застав його в хаті п'яним на ліжку. В хаті була тільки жінка, яку він запідозрив у зраді, і почав на неї кричати. Суд при винесенні рішення так мотивував цю справу: "Така справа вимагає більш гуманного ставлення до обвинуваченого, ніж до позивача. Позивач не бачив, щоби вони лежали разом, тим більше, що такі дії проходять

³²Там само.– Ф. 142.– Оп. 1.– Од. зб. 1.– Арк. 259.

³³ЦДІА у Львові.– Ф. 29.– Оп.1.– Од. зб. 3010.– Арк. 47.

³⁴Там само.– Ф.29.– Оп. 1.– Од. спр. 23.– Арк. 16-17.

³⁵Там само.– Ф. 43.– Оп. 1.– Од. зб. 122.– Арк. 306-308.

³⁶ЦДІА у Львові.– Ф. 142.– Оп. 1.– Од. зб. 6.– Арк. 15-16.

³⁷Там само.– Од. зб. 7.– Арк. 281-282.

³⁸Там само.– Арк. 362.

³⁹ЦДІА у Львові.– Ф. 142.– Оп. 1.– Од. зб. 7.– Арк. 429.

скрито. Таким чином, краще винуватого звільнити, чим невинного засудити. Обвинувачений має присягнути перед купецьким судом, що він з жінкою не мав ніяких справ і буде вільний. Але за те, що, коли Ракловський підняв крик, він не вийшов з хати, а ще набив його, має заплатити 100 гривень кари і сісти до тюрми. Жінка має присягнути, що вона з купцем не мала інтимних відносин (незважаючи на те, що Ракловський часто запрошував його до хати і разом проводили вечори), і буде вільна.

Позивач, який постійно запрошував до своєї хати чужих людей і сам заставляв жінку їх приймати, заслуговує кримінальної кари, зваживши все це, має сісти до тюрми і заплатити грошову кару⁴⁰.

Карпатська та прикарпатська громади, зберігаючи моральні устої населення, рішуче протидіяли тим, хто ображав місцеву адміністрацію та громадських урядників. Волосянський крайник мав направити на замок Стеця Вороблевича за те, що він зневажав різних людей, у тому числі урядника та присяжних⁴¹.

Отже, вже в другій половині XVII ст. такі провини, як зневага урядових осіб були виключені з-під юрисдикції зборових судів і передавалися в суд Самбірської економії⁴².

До Дрогобицького магістратського суду прийшло 3 радники та 4 міщан, які від імені всього дрогобицького суспільства внесли скаргу на Йосифа Станкевича, який поводить себе в місті некоректно, займається наклепами, проклинає заслужених людей і їх родини, робить на ярмарках колотнечі. Вони вимагають вигнати його з міста, перед тим побивши палками⁴³.

У 1670 р. аналогічну справу розглядав Самбірський суд, що мешканець Бидловський протягом року публічно зневажав офіційних осіб, за що вже був покараний. Не живе сьогодні з жінкою, а також з сусідами в згоді, не віддає борги, всіх проклинає. Суд вирішив, що за такі справи він заслуговує кари смерті. Однак на прохання людей та плач жінки кримінальної справи не заводити. Засудити на 12 тижнів тюрми. Після виходу з тюрми мають за нього поручитись чотири сусіди і він має перепросити жінку. А як не припинить такої поведінки, горлом буде

покараний⁴⁴. У 1778 р. дрогобицький магістратський урядник Павло Скрипуха викликав до уряду Якова Челінського. Прийшовши в магістрат Челінський почав непристойними словами ображати не тільки Скрипуху, але і магістратський уряд. Тут же уряд магістрату видав розпорядження, щоби Челінського за ці провини покарати 25 ударами. Але магістрат зі своєї ласки зменшив покарання на 12 ударів, які він має отримати публічно на ганку ратуші⁴⁵.

Піджуйківський суд в Старій Солі в 1720 р. розглядав справу Петра Крілика, який часто напивався і п'яний ображав продавців, називаючи їх "срачами". Суд виніс рішення засудити його на три дні до тюрми, гривну кари і до церкви 1 фунт воску, при повторенні буде покараний 14 гривнями⁴⁶.

Семен Ситович публічно зневажав самбірський ковальський цех та окремих його членів, закликав до непокори. Суд засудив його на три дні до тюрми "під колодку", наклав на нього грошове покарання: заплатити судові витрати та перепросити цех⁴⁷.

Однак у таких випадках, коли людина образила при якихось обставинах урядника, але просила вибачити його, то такі прохання задовільнялись.

Семен Собольський в присутності людей образив дрогобицького війта Піховича, не чекаючи суду, він перепросив війта, але у зв'язку з тим, що він образив його при людях, то для припинення справи необхідно було йому публічно відкликати свої обвинувачення, в противному випадку він має бути покараний⁴⁸.

До чуківського уряду прийшов Матвій Мавович – швець – і заявив, що він безпідставно образив присяжного, назвавши його "хлопчиком", зараз ці слова бере назад і вважає присяжного порядною людиною⁴⁹.

Два аналогічні випадки, але у зв'язку з тим, що в першому Собольський образив війта при людях, тому йому необхідно було публічно вибачитись перед людьми.

Петро Орлович на зборах старосільського ткацького цеху заявив, що ткачі займаються злочинствами. Цех подав у суд. Суд прийняв

⁴⁴Там само.– Ф. 43.– Оп. 1.– Од. зб. 157.– Арк. 249-250.

⁴⁵ЦДІА у Львові.– Ф. 29.– Оп. 1.– Од. зб. 5.– Арк. 306.

⁴⁶Там само.– Ф. 856.– Оп. 1.– Од. зб. 101.– Арк. 46.

⁴⁷Там само.– Ф. 43.– Оп. 1.– Од. зб. 173.– Арк. 238-239.

⁴⁸Там само.– Ф. 29.– Оп. 1.– Од. зб. 21.– Арк. 45.

⁴⁹Там само.– Ф. 142.– Оп. 1.– Од. зб. 1.– Арк. 82.

⁴⁰ЦДІА у Львові.– Ф. 43.– Оп. 1.– Од. зб. 157.– Арк. 339-341.

⁴¹НБ ЛДУ. Відд. рукоп.– N 515/III.– Арк. 151.

⁴²ЦДІА у Львові.– Ф. 29.– Оп. 1.– Од. зб. 21.– Арк. 55-56.

⁴³ЦДІА у Львові.– Ф. 29.– Оп. 1.– Од. зб. 21.– Арк. 55-56.

рішення прийти в цех і всіх перепросити, до каси цеху заплатити 4 зл. і до церкви купити 12 фунтів воску⁵⁰.

Більш суворо до таких справ підходили суди, коли окремі особи образили колективи і тим більше, коли ще принижували національну гідність.

Представники старосільського ковальського цеху в 1744 р. подали в суд скаргу на цехмайстра В.Струдзінського, який ображав людей, заявляючи, що кожний русин – пес. На суді цехмайстер вибачився, пояснюючи, що може й говорив таке, коли був налідпитку, і просив в цехових майстрів пробачення. Однак суд констатував, що це негідна поведінка і цехмайстер має заплатити грошову кару, судові витрати, купити до церкви два фунти воску і публічно перед ратушею просити пробачення. При повторенні буде більш суворо покараний⁵¹.

Війтівський суд села Чукви розглядав справу односельчан, які ображали членів суду, перш за все наговорювали на них різні неперевірені, абсолютно недоречні вигадки, більше того, навіть намагались фізично розправитись. Суд вирішив, що організатором цих авантур, є Яків Клоч і засудив його до 14 днів тюремного ув'язнення та 14 гривень кари, а інших учасників – Степана Червінку – на 7 гривень, Андрія Бурду – на 5 гривень, Івана Курдиляка теж на 5 гривень кари⁵².

У 1784 р. на війтівському суді села Черешнево слухалась справа про образу селянином І.Буковським в корчмі в присутності людей посесора села. На суді Буковський пояснював, що він був настільки п'яний, що не пам'ятає, що говорив. Суд присудив: за образу посесора дати 10 кїв, а для того, щоби не втрачав пам'яті при п'янці, має отримати протягом трьох п'ятниць ще по 55 ударів⁵³.

Згідно народних звичаєвих традицій зберігалася загальна повага до старших людей. В Карпатах існував інститут старців, які доживши до 60 років, запускали бороду і як старці користувались загальною пошаною цілої громади⁵⁴.

Старці, маючи життєвий досвід, знаючи народні звичаєві закони, вирішували всі справи на зборових судах, як писав І.Черкаський: "Ступінь досвідченості та знання копи, особливо не дуже

великої, цілком залежало від наявності старців чи старих копників. Без старців і найвселюдніша копа, не знала б, що робити та як поводитись при розв'язанні спірних питань, як віднестись до тої чи іншої події"⁵⁵.

Протягом середньовіччя старці використовувались навіть урядовими чиновниками, феодалами для розмежування земель, як окремих власників, так і сіл, і їх рішення було остаточне і не підлягало перегляду.

Виходячи з цієї ролі, яку старці виконували в тогочасному суспільстві, навіть якесь зневажливе ставлення до них переслідувалось.

У селі Прислупі жінка Донця образила старшого чоловіка, батька своїх сусідів і була покарана 1,18 гривнями⁵⁶.

Іван Яцкович з міста Самбора подав у суд на сусіда Сандецького, що, коли він в хаті сварився зі своєю жінкою, то жінка Сандецького зайшла в хату і почала кричати на його жінку. Суд констатував, що жінка Сандецького, недивлячись на те, що була за це покарана своїм чоловіком, будучи молодшою образила старшу жінку. Вона повинна перед людьми коло ратуші її перепросити, оплатити судові кошти, а як повторить, то буде покарана 20 гривнями⁵⁷.

Більш гуманно ставилися до старших людей, які вчинили проступки, навіть тоді, коли їх справи розглядались в судових інстанціях.

У дрогобицькому магістратському суді розглядалась справа Степана Артема з села Білини Великої за крадіжку з комори чотирьох штук пряжі і двох чвертей сумішки. Це обвинувачення на суді було доказано і суд прийняв рішення – покарати 100 ударів, повернути судові кошти та вкрадені речі. Але суд тут же і змінив своє рішення, зваживши, що обвинувачений старший чоловік. Звільнити його від тілесного покарання і щоби він 3 неділі покутував у кайданах⁵⁸.

⁵⁰ЦДІА у Львові.– Ф. 45.– Оп. 1.– Од. зб. 6.– Арк. 276.

⁵¹Там само.– Ф. 856.– Оп.1.– Од. зб. 101.– Арк. 92.

⁵²Там само.– Ф. 142.– Оп. 1.– Од. зб. 4.– Арк. 33.

⁵³ЦДІА у Львові.– Ф. 48.– Оп. 1.– Од. зб. 4.– Арк. 5-6.

⁵⁴Lubicz-Czerwiński. Okolica za Dniestrem między Stryjem i Łomnicą.– Lwów, 1811.– S. 160-161.

⁵⁵Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Руси XVI-XVIII ст. Праці комісії для виучування... Київ, 1928.– С. 109.

⁵⁶Там само.– Арк. 25.

⁵⁷ЦДІА у Львові.– Ф. 43.– Оп. 1.– Од. зб. 157.– Арк. 697.

⁵⁸ЦДІА у Львові.– Ф. 29.– Оп. 1.– Од. зб. 5.– Арк. 90-91.